

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 7 października 2021 r.

Poz. 4109

UCHWAŁA NR XXVII/165/2021 RADY POWIATU W PARCZEWIE

z dnia 30 września 2021 r.

w sprawie przyjęcia „Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Parczewskiego na lata 2021-2024”

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020 r. poz. 920 z późn. zm.) oraz w związku z art. 87 ust.3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.) uchwala się, co następuje:

§ 1. Po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przyjmuje się „Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Parczewskiego na lata 2021-2024”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Parczewie.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia.

Przewodniczący Rady
Powiatu

Janusz Zieliński

*Załącznik do uchwały nr XXVII/165/2021
Rady Powiatu w Parczewie
z dnia 30 września 2021 r.*

Powiatowy
Program Opieki nad Zabytkami
Powiatu Parczewskiego
na lata 2021 -2024

Spis treści

○ Wprowadzenie	4
○ Uwarunkowania realizacji programu	5
○ Podstawa prawna opracowania powiatowego programu	5
○ Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
▪ Konstytucja	6
▪ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	7
▪ Przepisy wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków	10
▪ Pozostałe akty prawne	12
▪ Międzynarodowe dokumenty określające zasady i metody ochrony dziedzictwa kulturowego	13
○ Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	14
▪ Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004 -2020	14
▪ Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	14
▪ Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	15
▪ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030	16
▪ Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa	17
○ Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	18
▪ Kompetencje powiatu w zakresie ochrony zabytków	18
▪ Strategia Rozwoju Powiatu Parczewskiego na lata 2014-2020 ..	19
▪ Program Ochrony Środowiska	19
▪ Dokumenty na poziomie gmin	19
○ Diagnoza zasobu i stanu zachowania dziedzictwa kulturowego powiatu	20
○ Charakterystyka powiatu parczewskiego	20
○ Parki kulturowe	21
○ Dziedzictwo Kulturowe	21
○ Rozmieszczenia zabytków	21
○ Gminne ewidencje zabytków i gminne programy opieki nad zabytkami	26
○ Charakterystyka gmin z ujęciem zabytków	27
○ Priorytety Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024	40
○ Kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami	40
○ Zakres działań i zadania programu opieki nad zabytkami	40
○ Instrumentarium realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami Powiatu Parczewskiego	43
○ Zasady oceny realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Parczewskim na lata 2021-2024	43
○ Źródła finansowania Programu	44

Wprowadzenie

Przedmiotem niniejszego opracowania jest dziedzictwo kulturowe Powiatu Parczewskiego. Program ma na celu wskazanie zasadniczych kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami wraz z popularyzacją dóbr kultury i środowiska w latach 2021 - 2024.

W szczególności dokument ma posłużyć koordynacji przedsięwzięć podejmowanych w powiecie na rzecz opieki nad zabytkami, przy poszanowaniu kompetencji własnych samorządów gminnych, oraz stworzeniu płaszczyzny do współpracy nie tylko z prywatnymi właścicielami zabytków czy ich użytkownikami, ale również z lokalną społecznością oraz wszystkimi innymi podmiotami zaangażowanymi w działania na rzecz ochrony dóbr kultury. Założenia Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami (zwanego w dalszej części opracowania Programem) opierają się na misji włączenia problemów z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami do systemu zadań strategicznych powiatu.

Za priorytety uznano ochronę dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu potencjału przyrodniczego powiatu, promocję i edukację oraz tworzenie systemu wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym. Zaplanowane działania skierowane są głównie na zahamowanie procesów degradacji zabytków i w miarę możliwości doprowadzenie ich stanu do poprawy, przy jednoczesnym zwiększeniu atrakcyjności zabytków poprzez turystyczne zagospodarowanie walorów przyrodniczych Powiatu i równoległym budowaniu baz wiedzy o lokalnych zasobach dziedzictwa kulturowego. Realizacja wskazanych zadań odbywać się będzie z uwzględnieniem uwarunkowań krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego oraz uwarunkowań ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

Istotne znaczenie w Programie odgrywa postulat pobudzenia w mieszkańcach powiatu świadomości wspólnoty kulturowej i wzmocnienia ich tożsamości z miejscem zamieszkania. Uwrażliwienie na przedmiotowe kwestie, chociażby poprzez zaplanowane działania o charakterze informacyjnym i edukacyjnym, powinno spowodować poprawę stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego. Natomiast upowszechnienie wiedzy o zabytkach oraz eksponowanie i promowanie dóbr kultury powiatu w kraju i poza jego granicami może znacznie przyczynić się do zwiększenia zainteresowania regionem pod względem turystycznym, co w konsekwencji przełoży się również na lokalną gospodarkę. Ponadto, wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych zacieśnia więzy, sprzyja integracji i minimalizuje niektóre negatywne skutki globalizacji.

Uwarunkowania realizacji programu

Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Powiatowy Program Opieki nad zabytkami został opracowany w związku z realizacją ustawowych zadań powiatu wynikających z ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t. j. Dz. U. z 2020 poz. 920, z późn. zm.) oraz zadań o charakterze ochronnym z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021 r., poz. 710). Zgodnie art. 4 ust. 1 pkt 7 ustawy o samorządzie powiatowym, powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Mają one charakter komplementarny i dotyczą tych celów, których z określonych względów nie można realizować na szczeblu gminy. Równolegle, w myśl art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawodawca zobowiązał zarządy powiatów do sporządzania czteroletnich powiatowych programów opieki nad zabytkami.

Programy te, zgodnie z art. 87 ust. 2 mają na celu w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Powiatowy program opieki nad zabytkami przyjmuje rada powiatu po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Natomiast z realizacji programu Zarząd Powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Powiatu.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Polski system prawny gwarantuje ochronę całości dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego), tworząc szereg regulacji zarówno na poziomie ustawowym, jak i na poziomie aktów wykonawczych. Ochrona zabytków została zadeklarowana jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela w **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej** z dnia 2 kwietnia 1997 r., (art. 5, art. 6 ust. 1, art. 86, Dz. U. z 2009 r. nr 114, poz. 946). Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków stanowi ustawowe **zadanie samorządów** na poziomie wojewódzkim, powiatowym i samorządzie gminnym.

Konstytucja

Najważniejszym aktem prawnym nakładającym na państwo obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego i przekazania go kolejnym pokoleniom jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 ze zm.).

Już w Preambule ustawodawca wyartykułował przedmiotowy obowiązek następująco:

"[...]wdzięczni naszym przodkom za ich pracę, za walkę o niepodległość okupioną ogromnymi ofiarami, za kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu i ogólnoludzkich wartościach, nawiązując do najlepszych tradycji Pierwszej i Drugiej Rzeczypospolitej, zobowiązani, by przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku".

W art. 5 Konstytucji RP znajdziemy odniesienie do obowiązku strzeżenia dziedzictwa narodowego: *„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”*.

W art. 6 Konstytucji RP ustawodawca wskazuje istotę i obowiązek ochrony dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego. Zgodnie z art. 6 ust.1 : *„ Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”*.

Natomiast w myśl art. 6 ust.2: *„Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”*. Zgodnie z brzmieniem art.73 Konstytucji RP: *„Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury”*.

Ustawa zasadnicza mówi nie tylko o odpowiedzialności konstytucyjnej Państwa, ale również nakłada taki obowiązek na każdego obywatela, wskazując w art. 82, że *„Obowiązkiem obywatela polskiego jest wierność Rzeczypospolitej Polskiej oraz troska o dobro wspólne, a w art. 86, iż: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”*.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Podstawowym aktem prawnym regulującym kwestie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2021 r., poz. 710). Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. W art. 3 ustawa wprowadza definicję zabytku, zabytku nieruchomego, zabytku ruchomego oraz zabytku archeologicznego. Zgodnie z brzmieniem art. 3 ww. ustawy zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek nieruchomy to nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1 (odesłanie do definicji zabytku). Natomiast zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1 (odesłanie do definicji zabytku). Zabytek archeologiczny to zaś zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Ustawa rozróżnia kompetencje i obowiązki w działaniach przy zabytkach na ochronę i opiekę. Ochrona zabytków polega na podejmowaniu działań przez organy administracji publicznej, a opieka należy do obowiązków właścicieli zabytków. Zgodnie z art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochrona zabytków polega, w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast opieka nad zabytkiem, w myśl art. 5 przedmiotowej ustawy, sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności na zapewnieniu warunków do:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz.1479),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków, w myśl z art. 7 ustawy, są:

- 1) wpis do rejestru zabytków - do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy,

2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa - na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- a) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- b) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- c) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- d) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- e) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- f) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- g) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- h) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- i) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- j) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- k) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- l) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- m) innych kategorii, niewymienionych w punktach powyżej, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro.

Wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa dokonuje się na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego

3) uznanie za pomnik historii - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice.

4) utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć rada gminy na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji

o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Zgodnie z art. 18 ustawy ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się również przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazuje organy ochrony zabytków z wyszczególnieniem ich kompetencji. Zgodnie z treścią art. 89 przedmiotowej ustawy są nimi:

- Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków oraz wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.
- Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków, zaś Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

W art. 87 ustawa formułuje obowiązek sporządzenia na okres 4 lat powiatowego programu opieki nad zabytkami i nakłada go na zarząd powiatu. Podstawą sporządzenia wskazanego wyżej programu, w rozumieniu art. 21 ustawy, jest ewidencja zabytków.

Przepisy wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków

1. Uchwała Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022” (M.P. 2019. 808)
2. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U.2019.1470. z dnia 2019.08.06).
3. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U.2017.1674 z dnia 2017.09.01);

4. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U.2017.1384 z dnia 2017.07.17);
5. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U.2017.1265 z dnia 2017.06.28);
6. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. 2017.928 z dnia 2017.05.11);
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. 2015.1275 z dnia 2015.09.01);
8. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U.2014. 110 z dnia 2014.01.22);
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U.2011.113.661 z dnia 2011.06.02);
10. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U.2011.89.510 z dnia 2011.04.29);
11. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U.2004.124.1302 z dnia 2004.06.02);
12. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U.2004.124.1304 z dnia 2004.06.02);
13. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U.2004.30.259 z dnia 2004.02.27);
14. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U.2004.71.650 z dnia 2004.04.21);
15. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U.2004.75.706 z dnia 2004.04.23)

16. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U.2004.212.2153 z dnia 2004.09.29);

17. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz.U.2004.102.1066 z dnia 2004.05.01).

Pozostałe akty prawne

1. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U.2020.920, t.j. z dnia 7 maja 2020 r.);

2. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U.2020.293, t.j. z dnia 6 lutego 2020 r.);

3. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U.2020.1990, t.j. z dnia 21 października 2020 r.);

4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U.2020.1219, t.j. z dnia 29 maja 2019 r.);

5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U.2020.55, t.j. z dnia 22 listopada 2019 r.);

6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U.2020.1333, t.j. z dnia 7 lipca 2020 r.);

7. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U.2020.194, t.j. z dnia 9 stycznia 2020 r.);

8. Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U.2019.1231, t.j. z dnia 6 czerwca 2019 r.);

9. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U.2020.1057, t.j. z dnia 29 maja 2020 r.);

10. Ustawa z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym (Dz.U.2020.164, t.j. z dnia 13 grudnia 2019 r.);

11. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U.2020.802, t.j. z dnia 26 marca 2020 r.);

12. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U.2020.902, t.j. z dnia 4 maja 2020 r.);

13. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U.2019.1479, t.j. z dnia 11 czerwca 2019 r.);

14. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U.2020.1947, t.j. 27 października z dnia 2020 r.);

15. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U.2018.2337, t.j. z dnia 21 listopada 2018);

16. Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym (Dz.U.2020.711, t.j. z dnia 8 kwietnia 2020 r.).

Międzynarodowe dokumenty określające zasady i metody ochrony dziedzictwa kulturowego

1. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212) oraz Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 248),

2. Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106).

3. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz. U. 1976 r. Nr 32, poz. 190).

4. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz.U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018).

5. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585).

6. Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564).

7. Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 210).

8. Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98).

Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami sporządzono przy uwzględnieniu zewnętrznych uwarunkowań ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego, przez co należy rozumieć opracowania o charakterze strategicznym właściwym tematyce ochrony dóbr kultury na szczeblu krajowym i wojewódzkim.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004 -2020 (z perspektywa do 2030 roku)

Głównym celem strategicznym Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce, m.in. poprzez zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Zrównoważony rozwój kultury podniesiono do roli najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, która określa całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, warunkuje tożsamość narodową i zapewnia ciągłość tradycji rozwoju regionów.

Jako cele uzupełniające wskazano: wzrost efektywności zarządzania sferą kultury, zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury, wzrost udziału kultury w PKB, zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochrona zabytków, modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury, wzrost uczestnictwa w kulturze, rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych, efektywną promocję twórczości, promocję polskiej kultury za granicą, ochronę własności intelektualnej i walkę z piractwem, wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury oraz rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Wśród kierunków działań zmierzających do realizacji ww. celów wskazano między innymi: kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, jak również zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów oraz tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej.

Instrumentami realizacji Narodowej Strategii Rozwoju Kultury są: inicjatywa ustawodawcza, Narodowe Programy Kultury, programy operacyjne oraz wieloletnie programy inwestycyjne i inne dokumenty odnoszące się do kultury.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 (z perspektywą do 2030 roku)

Celem nadrzędnym strategii jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno -gospodarczym kraju.

W odniesieniu do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami istotne znaczenie ma czwarty cel szczegółowy strategii „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego” priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”.

Wśród kierunków działań wymieniono:

1. Tworzenie warunków wzmocniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym (4.1.1.)

2. Ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu (4.1.2.)
3. Digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury (4.1.3.)

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 dziedzictwo kulturowe postrzegane jest jako zasób umożliwiający budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości oraz rozwijanie potencjału kreatywnego.

Ochrona dziedzictwa wymaga partycypacji społecznej i zintegrowanego podejścia do zagadnienia krajobrazu kulturowego, poprzez łączenie ochrony zasobów kulturowych z ochroną środowiska przyrodniczego. Istotne znaczenie będzie miała aktywizacja społeczności lokalnych wokół zintegrowanej ochrony zasobów kulturowych i środowiska przyrodniczego, co umożliwi wykorzystanie zasobów wewnętrznych, rozwój lokalnych produktów i usług oraz specjalizację regionów. Aby osiągnąć postawione cele konieczne jest również ciągle edukowanie w zakresie wiedzy i metod wykorzystania zasobów kulturowych regionu.

Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 (KPZK)

Koncepcja jest najważniejszym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego kraju do 2030 roku, określono cele i kierunki polityki przestrzennego zagospodarowania kraju oraz wskazano zasady, według których działalność człowieka powinna być realizowana w przestrzeni. Cel strategiczny Koncepcji zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 brzmi następująco: „Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych -konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.”

Osiągnięcie tego celu musi się odbywać z zachowaniem spójności przyrodniczo-kulturowej służącej realizacji konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju.

Koncepcja wskazuje najistotniejsze problemy zagospodarowania polskiej przestrzeni i konkretne działania w 6 obszarach tematycznych ściśle ze sobą powiązanych i dopełniających się:

1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.
2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne i utratę bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.
6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 zwana dalej KSRR) rozwija postanowienia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), określone w filarze rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. KSRR jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Politykę regionalną należy rozumieć jako skoordynowane działania wszystkich podmiotów (w tym rządu, samorządów terytorialnych wszystkich szczebli i partnerów społeczno-gospodarczych) na rzecz rozwoju poszczególnych regionów.

Kierując się przyjętym przez SOR modelem odpowiedzialnego rozwoju i uwzględniając aktualne uwarunkowania i wyzwania rozwojowe, które wynikają z procesów demograficznych, globalizacji oraz nowej perspektywy finansowej UE, KSRR identyfikuje cele polityki regionalnej i działania, jakie dla ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorząd terytorialny oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki. Dokument określa systemowe ramy prowadzenia polityki regionalnej przez rząd wobec regionów, jak i wewnątrzregionalne, ich zadania, dokumenty programowe, sposób monitorowania i oceny efektów realizacji, formy wsparcia finansowego oraz źródła finansowania polityki regionalnej. Potencjały województw i bariery rozwojowe poszczególnych obszarów Polski są zróżnicowane i nierównomiernie rozłożone. To daje pole do aktywności instytucji publicznych w tworzeniu warunków do zapewnienia spójności społecznej, gospodarczej, środowiskowej i przestrzennej oraz efektywnego wykorzystania zasobów rozwojowych wszystkich regionów. Strategia zakłada bardziej precyzyjne dobieranie działań ukierunkowanych terytorialnie, wykraczając poza utrwalone schematy myślenia i administracyjnie podporządkowane podziały. Polityka regionalna w perspektywie do 2030 r. kładzie nacisk na zrównoważony rozwój całego kraju, czyli zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego różnych terytoriów, a w szczególności wspomaga rozwój tych obszarów, które nie mogą w pełni rozwinąć swojego potencjału rozwojowego lub utraciły funkcje społeczno-gospodarcze. Kieruje do nich wsparcie, które wymaga kompleksowych i dopasowanych do lokalnego charakteru działań. W strategii istotną wagę przypisuje się rozwijaniu kompetencji administracji publicznej, jakie są niezbędne do prowadzenia skutecznej polityki rozwoju, w szczególności na terenach o niskim potencjale rozwojowym. W tym celu polityka regionalna państwa wspiera powiązania między lokalnym i regionalnym sektorem publicznym a światem biznesu i nauki czy realizację projektów strategicznych.

We wszystkich powyższych aspektach KSRR podkreśla kluczową rolę współdziałania instytucji w wieloszczeblowym systemie zarządzania publicznego w realizacji przekrojowej interwencji publicznej oraz tworzy warunki do większego angażowania się samorządów

gminnych i powiatowych w realizację wspólnych projektów i współpracę ponad granicami administracyjnymi. KSRR promuje rozwiązywanie problemów i pobudzanie potencjałów w oparciu o partnerską współpracę samorządów, środowiska biznesu, społeczeństwo obywatelskie oraz przedstawicieli świata nauki.

Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022 powstał w związku z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami tj. (Dz.U. z 2021 r., poz. 710) nakładającym na Zarząd województwa, powiatu lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) obowiązek sporządzania na okres 4 lat odpowiednio wojewódzkiego, powiatowego lub gminnego programu opieki nad zabytkami. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022 ma do spełnienia rolę promującą ideę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w województwie lubelskim, która mimo wielu pozytywnych przykładów, wymaga nadal głębokiego społecznego zrozumienia i poparcia.

Głównym celem programu jest wyznaczenie pożądanych kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Zadeklarowane cele strategiczne, cele operacyjne i działania skonstruowane są w odniesieniu do województwa będącego zbiorem jednostek samorządu terytorialnego, w tym także Samorządu Województwa, instytucji działających w tej sferze i zainteresowanych środowisk. Program służyć powinien inicjowaniu działań dotyczących wspierania i koordynowania badań, prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

W WPOZ podjęto także problem dziedzictwa niematerialnego, które rozszerza perspektywę opieki nad zabytkami o elementy kultury ważne dla całokształtu dziedzictwa regionu o aspekty społeczne, w tym podkreślane w strategii rozwoju województwa lubelskiego potrzeby budowania więzi regionalnych.

Program może też służyć jednostkom samorządu terytorialnego, środowiskom naukowym i badawczym, właścicielom i posiadaczom obiektów zabytkowych, a także osobom zainteresowanym kulturą i dziedzictwem kulturowym.

Zadania w nim zaplanowane mają charakter otwarty, postulatywny, skierowany na zainicjowanie zainteresowania opieką nad zabytkami całego województwa rozumianego także jako wspólnota społeczna. Nie rodzi to skutków finansowych dla województwa. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy udziale mieszkańców województwa, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, czy działalność społeczna).

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–

2022 uwzględnia uwarunkowania prawne wynikające ze zmian przepisów prawa, a w szczególności ustawy o zabytkach, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i stan zachowania dziedzictwa. Konstruując program podjęto próbę odejścia od widocznego jeszcze biernego administrowania zabytkami na rzecz idei aktywnego zarządzania dziedzictwem, myślenia o kulturze, jako czynnika rozwoju, nowej filozofii ochrony dziedzictwa poprzez włączanie go w obieg społeczno- gospodarczy.

Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Kompetencje powiatu w zakresie ochrony zabytków

Kompetencje organów administracji publicznej, w tym zarządów powiatu, w zakresie ochrony zabytków określone są w *ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Zgodnie z zapisami art. 4 ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez **organy administracji publicznej** działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 ww. ustawy definiuje opiekę nad zabytkami jako zapewnienie przez **właściciela lub posiadacza** warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z zapisami ww. artykułów **zarząd powiatu prowadzi działania związane z ochroną zabytków wobec całego zasobu obiektów na terenie powiatu, natomiast opiekę sprawuje nad zabytkami, do których posiada tytuł własności.**

Do kompetencji powiatu należy również zgodnie z art. 87.1 *ustawy o ochronie zabytków* **obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami**, który po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, przyjmuje Rada Powiatu. Następnie program jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji Zarząd Powiatu ma obowiązek co dwa lata przedstawić sprawozdanie Radzie Powiatu.

Do zadań powiatu na mocy ustawy należy również:

- opieka nad zabytkami stanowiącymi jego własność (art. 5);
- umieszczenie na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, znaku informującego iż zabytek podlega ochronie (art. 12);
- ustanowienie przez starostę na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków społecznych opiekunów zabytków (art. 103).

Władze powiatu mogą uchwalić zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81).

Strategia Rozwoju Powiatu Parczewskiego na lata 2014-2020

Strategia Rozwoju Powiatu Parczewskiego na lata 2014-2020 oraz jej aktualizacja ma na celu określenie zasobów występujących na terenie powiatu i możliwości ich wykorzystania oraz obszarów wymagających poprawy przy uwzględnieniu wpływów otoczenia zewnętrznego. Celem nadrzędnym opracowania jest określenie programów działań, które przyczynią się do rozwoju powiatu, a co za tym idzie poprawy warunków życia lokalnej społeczności.

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Parczewskiego na lata 2021-2024

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Parczewskiego na lata 2021-2024 stanowi dokument strategiczny wykorzystywany jako instrument zarządzania środowiskiem.

W części diagnostycznej dokumentu, wskazano iż Powiat Parczewski należy do atrakcyjnych obszarów w kraju. Biorąc pod uwagę warunki przyrodniczo-kulturowe, turystyka może stać się jednym z głównych czynników rozwojowych powiat. Różnorodność oferty turystyka kulturowa, aktywność weekendowa, agroturystyka koncentruje działania w obszarach obiektów zabytkowych czy przyrodniczych.

Program wyznacza cele priorytetowe oraz zasadność ich rekomendacji. Do najważniejszych zadań związanych z ochroną zabytków należą zadania w ramach grupy ochrona zasobów przyrodniczych i krajobrazowych.

Zapisy Programu podkreślają atrakcyjność przyrodniczo-krajobrazową Powiatu oraz jego potencjał turystyczny i rekreacyjny.

Dokumenty na poziomie gmin

Gminy powiatu parczewskiego posiadają przyjęte strategie rozwoju diagnozujące ich potencjał, wizje rozwoju i partnerstw, cele operacyjne, możliwe źródła finansowania działań ze środków zewnętrznych oraz system monitorowania i ewaluacji.

Gminy w swoich dokumentach na poziomie ustaleń strategicznych podkreślają znacznie zachowania i wykorzystania na cele rozwoju turystyczno-rekreacyjnego znajdujących się w ich granicach wartości kulturowych oraz walorów środowiska naturalnego.

Gminy powiatu parczewskiego posiadają obowiązujące studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zawierające wymagany ustawowo zakres.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego stanowi akt prawa miejscowego, przyjmowany w formie uchwały rady gminy. Określa on przeznaczenie, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu, a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego. Zapisy miejscowego planu muszą być zgodne z przyjętym przez gminę studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w planie miejscowym określa się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kulturowych. Miejscowy plan uzgadniany jest z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu. Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego sporządza się dla obszarów dla których utworzono park kulturowy. Na terenie Powiatu Parczewskiego nie utworzono żadnego parku kulturowego.

Diagnoza zasobu i stanu zachowania dziedzictwa kulturowego powiatu

Charakterystyka Powiatu Parczewskiego

Powiat parczewski, biorąc pod uwagę podział Polski na jednostki fizyczno-geograficzne obejmuje następujące krainy:

- Równina Parczewska obejmująca północno-wschodnią część powiatu,
- Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie obejmujące południową część powiatu;
- Garb Włodawski wsuwający się klinem od wschodu pomiędzy Równiną Parczewską i Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie,

Krainy te są częścią makroregionu Polesie Zachodnie.

Ponad 16% powierzchni powiatu zajmują obszary prawnie chronione. Jest to znacznie mniej niż średnio w województwie (23%) i w kraju (prawie 33%). Ponadto na terenie Powiatu Parczewskiego znajduje się część Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie, który jest obszarem o wybitnych wyróżniających się w skali światowej walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Status Rezerwatu nadany został przez UNESCO w 2002 r. W jego skład wchodzi m.in. Poleski Park Narodowy. Na terenie powiatu zostało wyznaczonych siedem ostoi, które wchodzi w skład obszarów NATURA 2000. O historii i bogatym dziedzictwie kulturowym powiatu świadczą niezbyt liczne, lecz cenne zabytki. Wśród nich można wyróżnić: drewniana dzwonnica z 1675 r. w Parczewie, neogotycki kościół w Parczewie z obrazem „Matki Boskiej z gruszką” z XVI w., dwie synagogi z XIX wieku w Parczewie, młyn wodny w Siemieniu, drewniany kościół i dwie późnobarokowe kapliczki w Siemieniu, zespół pałacowo - parkowy w Jabłoni, Glinnym Stoku, Siemieniu oraz Żminnem, pałac z obiektami dworskimi i parkiem w Milanowie, oficyna i zespół parkowy w Sosnowicy, kościoły w Rudnie, Paszenkach i Kodeńcu (dawne cerkwie unickie), kościół w Radczu (dawna cerkiew prawosławna).

Jest on jednym z 24 powiatów województwa lubelskiego. W skład administracyjny powiatu wchodzi:

- gmina miejsko-wiejska: Parczew
- gminy wiejskie: Dębowa Kłoda, Jabłoń, Milanów, Podedwórze, Siemień, Sosnowica,
- miasto: Parczew

Powiat, który ma powierzchnię 95 262 ha zamieszkuje około 35 tys. mieszkańców, w tym Parczew zamieszkuje ponad 10 tys. osób.

Parki Kulturowe

Park kulturowy jest formą ochrony krajobrazu kulturowego mającą na celu utrzymanie i wyeksponowanie ukształtowanych w wyniku działalności człowieka wyróżniających się krajobrazowo terenów z zachowanymi zabytkami charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Dla terenu województwa lubelskiego zbadano i określono w 2005 r. obszary o potencjale kulturowo –przyrodniczym pozwalającym na utworzenie parków kulturowych.

Delimitacja Parków Kulturowych uwzględniona jest w obowiązującym Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.

Zgodnie z opracowaniem Delimitacja Parków Kulturowych do PZPWL (ROBiDZ, 2006) wskazuje się 55 obszarów o potencjale do utworzenia parków kulturowych.

Wykaz proponowanych parków kulturowych obejmujących powiat parczewski:

- Jabłoński Park Kulturowy (gm. Jabłoń);
- Sosnowicki Park Kulturowy (gm. Sosnowica);
- Park Kulturowy Horostyta (gm. Dębowa Kłoda, gm. Wiryki, gm. Stary Brus),

Pomimo powyższych ustaleń, na terenie województwa lubelskiego, dotychczas nie powstał żaden park kulturowy.

Dziedzictwo kulturowe

Powiat Parczewski jest obszarem posiadające dużą wartość kulturową. Znajdują się tu liczne obiekty zabytkowe posiadające dużą wartość kulturową i historyczną. Ich oddziaływanie na tożsamość kulturowo społeczności zamieszkującej powiat jest wyraźne.

Rozmieszczenia zabytków.

Na obszarze powiatu parczewskiego zgodnie z obwieszczeniem nr 1/2018 Lubelskiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 22 stycznia 2020 r. (Dz.U.Woj.Lubel. z dnia 23 stycznia 2020r. poz.698) w sprawie wykazu zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego i rejestru zabytków archeologicznych Województwa Lubelskiego, znajdują się następujące zabytki:

Miejscowości, w których znajdują się pojedynczo zabytki nieruchome:

- Białka - Kościół paraf. pw. Serca Jezusowego,
- Gęś - Kościół Rzymskokatolicki pw. Św. Jozafata,
- Glinny Stok - Założenie dworsko – ogrodowe, dwór, park, sad, aleje dojazdowe,
- Jabłoń Wantopol - Budynek gajówki,
- Kodeniec - Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP,
- Kolano - Założenie dworsko-ogrodowe,
- Kopina - Zespół dworski,
- Okalew - Cmentarz wojenny (niemiecki),
- Milanów – Aleja Lipowa prowadząca do folwarku Zieleniec,
- Paszenki - Kościół parafialny pw. Św. Trójcy,
- Pieszowola - Pozostałość parku dworskiego,
- Sosnowica Lasek - Założenie parkowe,
- Tyśmienica - Cmentarz wojenny austriacko –niemiecki z I wojny światowej,
- Żminne - Park dworski.
- Stary Orzechów- cmentarz wojenny

Miejscowości, w których znajdują się grupowo zabytki nieruchome:

- Jabłoń - Obszar zabytkowy obejmujący: zespół pałacowo-parkowy,
- Milanów - Zespół kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, Założenie dworsko-ogrodowe z zespołem gorzelnii,
- Parczew - Historyczne średniowieczne założenie urbanistyczne miasta Parczewa, Hala targowa, plebania przy kościele parafialnym pw. Św. Jana Chrzciciela, Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Jana Chrzciciela, Dzwonnica przy kościele paraf. pw. św. Jana Chrzciciela, Synagoga,
- Podedwórze - Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego z otaczającym drzewostanem, Zespół kościelny: kościół pw. Zwiastowania NMP,
- Radcze - Kościół parafialny pw. Św. Mikołaja, Cmentarz Unicki,
- Rudno - Kościół parafialny pw. Przemienienie Pańskiego, Cmentarz epidemiczny wraz z drzewostanem,
- Siemień - Założenie dworsko ogrodowe, Figura przydrożna w kształcie słupa, Młyn wodny z wyposażeniem wnętrza,
- Sosnowica - Cerkiew prawosławna pw. św. Piotra i Pawła, Założenie przestrzenne, kościół parafialny.

Zabytki ruchome zgrupowane są w przeważającej mierze w kościołach rzymskokatolickich. Szczegółowe rozmieszczenie obiektów zabytkowych nieruchomości zawarte jest poniżej.

Wykaz zabytków nieruchomych na terenie powiatu parczewskiego

Lp.	Adres	Nazwa obiektu	Nr Rejestru	Uwagi
I	Gmina Parczew			
1.	Parczew	Historyczne średniowieczne założenie urbanistyczne miasta Parczewa wraz z warstwami archeologicznymi,	A/1375	
2.	Parczew, Pl. Wolności 43	Hala targowa,	A/779	
3.	Parczew, ul. Kościelna 53	Plebania przy kościele parafialnym pw. św. Jana Chrzciciela,	A/108	
4.	Parczew, ul. Kościelna 55	Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Jana Chrzciciela: kościół, kaplica przedgrobowa (przebudowana), ogrodzenie, drzewostan wokół kościoła,	A/108	
5.	Parczew, ul. Kościelna 55	Dzwonnica przy kościele paraf. pw. św. Jana Chrzciciela	A/108	
6.	Parczew, ul. Piwonia 3	Synagoga	A/1413	
7.	Parczew, ul. PCK 14	Budynek gospodarczy	A/1900	

8.	Tysmienica	Cmentarz wojenny austriacko –niemiecki z I wojny światowej z drzewostanem i nagrobkami.	A/1345	
II	Gmina Jabłoń			
1.	Gęś	Kościół Rzymskokatolicki pw. św. Jozafata, wraz z otaczającym drzewostanem,	A/1330	
2.	Jabłoń	Obszar zabytkowy obejmujący: zespół pałacowo-parkowy (pałac wraz z jego dekoracją stiukową, boazeriami, parkietami, stolarką otworów, kominkami, wyposażeniem reprezentacyjnego hallu i klatki schodowej, galeria łącząca skrzydło wschodnie pałacu z oficyną, oficyna, kaplica, założenie dziedzińca przed pałacem, brama wjazdowa, domek odźwiernego, park krajobrazowy ze starodrzewem), osadę folwarczną, kościół parafialny wraz z plebanią, stary cmentarz z XIX w., nagrobki, drzewostan w granicach obszaru zabytkowego.	A/601	
3.	Wantopol	Budynek gajówki, w granicach murów zewnętrznych,	A/12	
4.	Kolano	Założenie dworsko-ogrodowe: dwór, park,	A/1416	

		kościół, dzwonnica, plac przykościelny.		
5.	Paszenki	Kościół parafialny pw. Św. Trójcy (dawna cerkiew unicka	A/38	
III	Gmina Dębowa Kłoda			
1.	Białka	Kościół paraf. p.w. Serca Jezusowego z wyposażeniem wnętrza (przeniesiony z miejscowości Horodyszczce gm. Wisznice pow. bialski ziemski),	A/1428	
2.	Kodeniec	Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP z wyposażeniem wnętrza, otoczenie w granicach cmentarza kościelnego, drzewostan otaczający kościół, dzwonnica.	A/107	
IV.	Gmina Podedwórze			
1.	Podedwórze	Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego z otaczającym drzewostanem,	A/1369	
2.	Podedwórze	Zespół kościelny: kościół pw. Zwiastowania NMP (wraz z ruchomościami), nagrobek Szlubowskich, cmentarz kościelny wraz z drzewostanem i ogrodzeniem oraz dzwonnica wraz z gruntem pod budynkiem,	A/652	

V.	Gmina Siemień			
1.	Glinny Stok	Założenie dworsko – ogrodowe: dwór, park, sad, aleja dojazdowa	A/1421	
2.	Siemień	Założenie dworsko ogrodowe: dwór, park, Figura przydrożna w kształcie słupa.	A/975	
3.	Siemień	Figura przydrożna w kształcie słupa, (wraz z gruntem pod zabytkiem, w obrysie murów zewnętrznych).	A/1638	
4.	Siemień	Młyn wodny z wyposażeniem wnętrza.	A/1032	
5.	Żminne	Park dworski	A/8	
VI.	Gmina Milanów			
1.	Kopina	Zespół dworski obejmujący: dwór drewniany, piwnicę murowaną i ogród.	A/499	
2.	Milanów	Zespół kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP: kościół, plebania, otaczający drzewostan.	A/1370	
3.	Milanów	Założenie dworsko-ogrodowe z zespołem gorzelni: dwór, park z alejami dojazdowymi, oficyna, stajnia cugowa, oranżeria, gorzelnia, magazyn gorzelni część domu wschodnia, dom gorzelnego	A/1371	

4.	Okalew	Cmentarz wojenny (niemiecki) z I wojny światowej wraz z drzewostanem.	A/1348	
5.	Radcze	Kościół parafialny pw. Św. Mikołaja z otaczającym drzewostanem w obrębie placu przykościelnego.	A/1394	
6.	Radcze	Cmentarz unicki, wraz z drzewostanem.	A/1393	
7.	Rudno	Kościół parafialny pw. Przemienienie Pańskiego z wyposażeniem wnętrza i otoczeniem w granicach cmentarza kościelnego, dzwonnica.	A/109	
8.	Rudno	Cmentarz epidemiczny wraz z drzewostanem.	A/1374	
9.	Zieleniec	Aleja Lipowa z XIX w. prowadząca do Zieleńca.	A/34/03	
VII.	Gmina Sosnowica			
1.	Pieszowola	Pozostałość parku dworskiego	A/1434	
2.	Sosnowica	Cerkiew prawosławna pw. św. Piotra i Pawła z wystrojem wnętrza, w granicach cmentarza cerkiewnego.	A/1414	
3.	Sosnowica	Założenie przestrzenne: a) zespół rezydencyjny: oficyna I, pozostałości oficyny II, alkierz d. dworu, park,	A/672	

		b) zespół kościelny: kościół parafialny wraz z ruchomościami, dwie dzwonnice, ogrodzenie cmentarza przykościelnego, drzewostan w granicach ogrodzenia cmentarza. c) aleja wzdłuż ul. Mickiewicza, d) staw zwany Hetmanem.		
4.	Sosnowica Lasek	Założenie parkowe w granicach wg. zał. planu.	A/672	
5.	Stary Orzechów	Cmentarz wojenny.	A/1623	

Ogółem na terenie powiatu parczewskiego znajdują się:

- a) **36 obiekty zabytkowe,**
- b) **do rejestru zabytków wpisane są 36 zabytki,**
- c) **rozmieszczenie zabytków:**
 - na terenach wiejskich 29 (81 %),
 - na terenie miasta Parczew 7 (19 %).

Gminne ewidencje zabytków i gminne programy opieki nad zabytkami

Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. Pośród zadań własnych gminy, o których mowa w Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2020, poz. 713.) znajdują się zadania z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ponadto, obowiązki w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami nakłada na organy administracji publicznej ustawa z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r., poz. 710). W art. 4 wskazanego aktu prawnego ustawodawca sprecyzował jakie działania organy administracji publicznej powinny podejmować celem zapewnienia ochrony zabytków, zaś w art. 5. jakie warunki powinien zapewnić właściciel lub posiadacz zabytku celem sprawowania właściwej opieki nad zabytkiem. Ponadto, w art. 22 przedmiotowej ustawy zobligowano wójta (burmistrza, prezydenta miasta) do prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 87 nakłada również na wójta (burmistrza, prezydenta miasta) obowiązek sporządzenia na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami.

W powiecie parczewskim na dzień sporządzania niniejszego opracowania żadna gmina nie posiada aktualnego programu opieki nad zabytkami.

Charakterystyka gmin z ujęciem zabytków**Parczew**

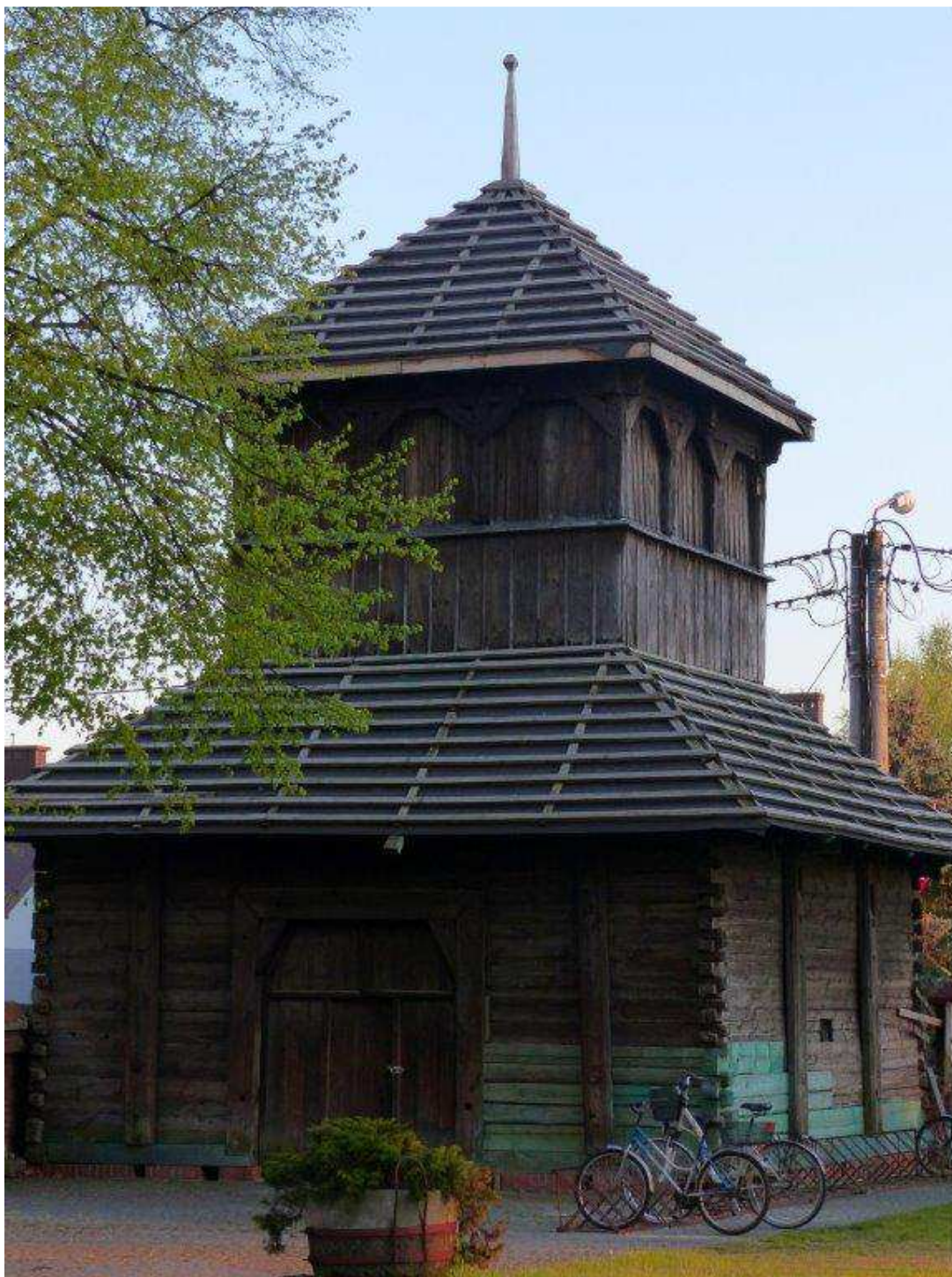
Gmina Parczew geograficznie położona jest na terenie Polesia Zachodniego, u ujścia rzek: Konotopy i Kłodzianki do Piwonii. Gmina znajduje się w obrębie Polesia Zachodniego w mezoregionie. Równina Parczewska na pograniczu z mezoregionem Równina Łęczyńsko-Włodawska. Obszar miasta należy w całości do zlewni rzeki Piwonii Parczewskiej, która jest prawostronnym dopływem Tyśmienicy. Parczew leży w jednym z najczystszych ekologicznie

regionów Polski i jest ważnym węzłem komunikacyjnym. **Parczew** (wcześniej: Parczów) jest jednym z najstarszych miast na terenie Lubelszczyzny. Pierwotna wieś królewska o charakterze obronnym, usytuowana na wschodnim brzegu rzeki Konotopy, istniała tu już w XIII w. Pierwszą wzmiankę o Parczewie czyni Długosz pod 1235 r. Prawa miejskie otrzymał Parczew w 1401r. z rąk Władysława Jagiełły. Za czasów panowania Jagiellonów miał miejsce szybki rozwój ekonomiczny i demograficzny ośrodka, położonego na pograniczu ziem Polski i Litwy, przy ważnym szlaku komunikacyjnym prowadzącym z Krakowa do Wilna. W 1413 na zjeździe w Horodle, Parczew został wyznaczony na miejsce zjazdów polsko-litewskich sejmów. Do najważniejszych należał zjazd w XV w. za Kazimierza Jagiellończyka. Parczew stał się odtąd ważnym ośrodkiem życia politycznego kraju. Tu gościli kolejno wszyscy królowie z dynastii Jagiellonów i tu zapadło wiele ważnych – dla obu krajów – ustaleń. Ostatni sejm parczewski odbył się w 1564 za Zygmunta Augusta. Parczew był siedzibą starostwa niegrodowego. Jako miasto warowne posiadał trzy bramy: Lubelską, Chełmską i Łomaską. Tuż obok miasta wznosiła się królewska rezydencja o charakterze obronnym, zwana Zamkiem. Na rynku stał Ratusz, miasto posiadało dwie łaźnie, cztery młyny i kilka browarów. Miało też prawo składu soli wiezionej na Litwę. W XVI wieku znajdowały tu się trzy kościoły, cerkiew i synagoga, a także szkoła i szpital. W XVI wieku Parczew był zamieszkiwany przez ludność zróżnicowaną pod względem etnicznym i wyznaniowym. Duży wpływ na to miasto wywierała społeczność żydowska. Zygmunt August zezwolił w nim na zamieszkiwanie Żydów w roku 1564, chociaż gmina żydowska istniała tutaj już dużo wcześniej (dokumenty z 1563 i lustracja z 1565). W 1633 r. Władysław IV odnowił przywilej użytkowania, przez parczewską gminę żydowską, synagogi i kirkutu. Sama dzielnica żydowska usytuowana była poza murami miasta, na północ od rynku, a jej mieszkańcy zajmowali się zazwyczaj handlem. Okres świetności miasta skończył się wraz z wygaśnięciem dynastii Jagiellonów i utratą znaczenia przebiegającego przez miasto traktu komunikacyjnego. W czasach panowania ostatniego króla polskiego Stanisława Augusta Poniatowskiego, miasto zaczęło dźwigać się z upadku. Wzrosła liczba mieszkańców, nastąpiło ożywienie rzemiosła i handlu. W Parczewie miało odbyć się zawarcie unii polsko-litewskiej, jednak z powodu pożaru zamku parczewskiego, unia została przeniesiona do Lublina. Rozbiory Polski zahamowały rozwój miasta. W okresie rozbiorów, podobnie jak inne miasta Lubelszczyzny, Parczew znalazł się najpierw w zaborze austriackim, by następnie stać się częścią Księstwa Warszawskiego, zaś po klęsce Napoleona i utworzeniu Królestwa Polskiego, zostać włączonym do zaboru rosyjskiego. Lata zaborów przyniosły dalszy upadek miasta. W latach międzywojennych Parczew rozwijał się powoli, choć nadal był prowincjonalnym ośrodkiem miejskim zamieszkałym przez nieco 10 tysięcy mieszkańców, w ponad połowie przez Żydów, utrzymujących się z handlu i rzemiosła, oraz przez katolików i unitów, zajmujących się rolnictwem. W latach okupacji Parczew był silnym ośrodkiem konspiracyjnym. Położone w pobliżu Lasy Parczewskie stanowiły bazę dla wielu ugrupowań partyzanckich. Parczew posiada nieliczne zabytki, ponieważ większość obiektów w mieście była drewniana i nie przetrwała do dzisiejszych czasów, wyjątkiem jest tu drewniana dzwonnica z XVII w. Pozostałe obiekty są zbudowane z cegły i są znacznie młodsze. Najważniejsze zabytki to: Historyczne średniowieczne założenie urbanistyczne miasta Parczewa, Hala targowa, Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Jana Chrzciciela, Dzwonnica

przy kościele paraf. pw. św. Jana Chrzciciela, Synagoga. W **Tyśmienicy** jest cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej.

Bazylika Mniejsza w Parczewie, kościół paraf. pw. św. Jana Chrzciciela w Parczewie

Zabytkowa dzwonnica w Parczewie

Dębowa Kłoda

Gmina położona w południowej części powiatu parczewskiego. Ma charakter rolniczy. Leży na obszarze Równiny Parczewskiej i Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Znaczną część gminy zajmuje kompleks leśny Lasy Parczewskie. W południowej części gminy leży Jezioro Bialskie. Tereny te stanowią główny obszar rekreacyjno-turystyczny całego powiatu. Z zabytków położonych w gminie należy wymienić w **Kodeńcu** cerkiew unicką z dzwonnica, dziś kościół katolicki i kościół. pw. Serca Jezusowego w **Białce**, przeniesiony tu z Horodyszcz, dawna cerkiew unicka.

Kościół w Białce gm. Dębowa Kłoda

Kościół w Kodeńcu

Jabłoń

Gmina rolnicza położona w północno-wschodniej części powiatu parczewskiego, na terenie Równiny Parczewskiej. Posiada ciekawe zabytki: w **Jabloniu Wantopol** - budynek gajówki, w **Gęsi** - kościół rzymskokatolicki, w **Jabloniu** obszar zabytkowy obejmujący: zespół pałacowo-parkowy, w **Kolanie** założenie dworsko-ogrodowe: dwór, teren parku, kościół, dzwonnica, cmentarz przykościelny, w **Paszenkach** drewniana cerkiew unicka, obecnie kościół rzymskokatolicki.

Jabłoń - Pałac Zamoyskich z pocz. XX w.

Milanów

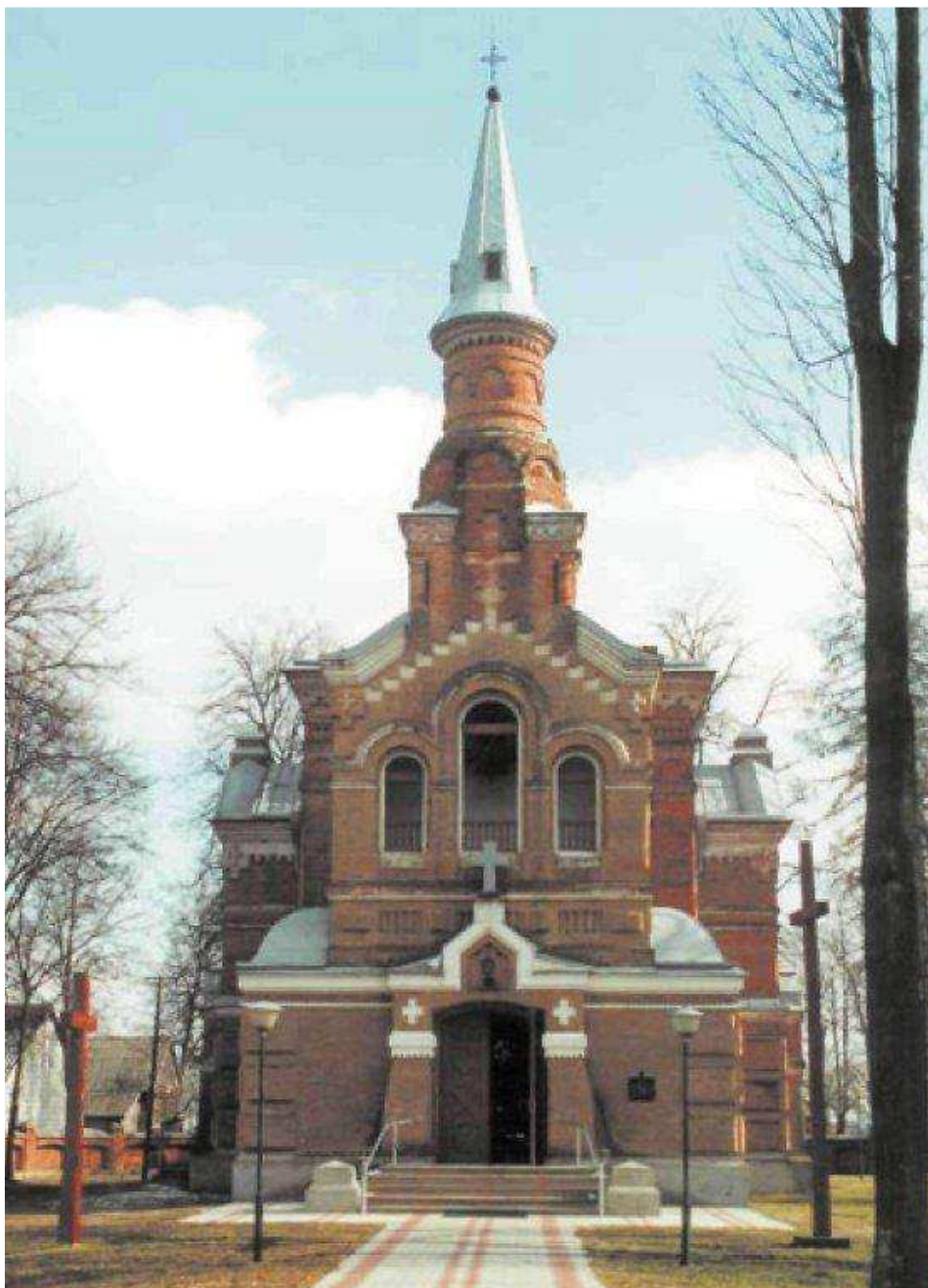
Gmina rolnicza położona w północnej części powiatu parczewskiego, na terenie Równiny Parczewskiej. Posiada kilka ważnych zabytków. W **Milanowie** jest Zespół kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP oraz pałac w założeniu dworsko-ogrodowym z zespołem gorzelnii, w **Radczu** - kościół parafialny pw. Św. Mikołaja - dawna murowana cerkiew prawosławna oraz cmentarz unicki, w **Rudnie** - Kościół parafialny pw. Przemienienie Pańskiego, cmentarz epidemiczny wraz z drzewostanem, w **Okalewie** cmentarz wojenny (niemiecki).

Milanów – zespół pałacowo- parkowy z XIX w.

Podedwórze

Gmina Podedwórze znajduje się we wschodniej części powiatu. Jest gminą rolniczą . Posiada unikalne walory przyrodnicze związane z terenami podmokłymi i sztucznymi zbiornikami wodnymi kanału Wieprz - Krzna. Z zabytków w **Podedwórze** zachowały się dwa obiekty sakralne: Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego z otaczającym drzewostanem, Zespół kościelny: kościół pw. Zwiastowania NMP.

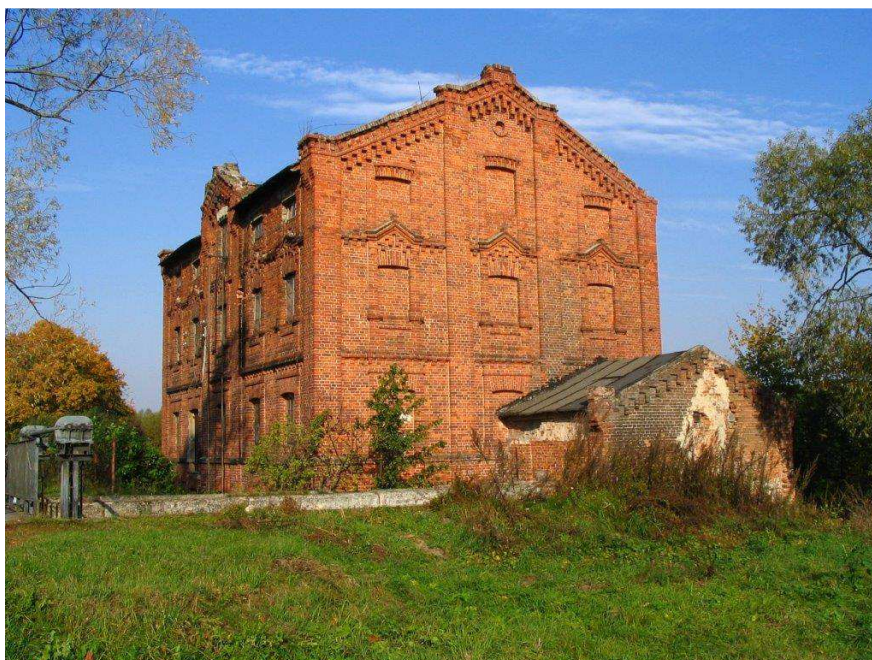
Podedwórze – kościół pw. Podwyższenia Krzyża Św. z pocz. XX w.

Siemień

Gmina rolnicza położona w zachodniej części powiatu, związana z dolinami rzek Tyśmienica i Piwonia. Oprócz rolnictwa rozwinięta jest hodowla ryb. Z zabytków zachowały się: w **Siemieniu** – Pałac z założeniem dworsko -ogrodowym, Figura przydrożna w kształcie słupa, Młyn wodny z wyposażeniem wnętrza. **Glinny Stok** - Założenie dworsko – ogrodowe, **Żminne** - Park podworski.

Siemień - zespół dworski z początku XX w.

Siemień - murowany młyn wodny z pocz. XX w.

Sosnowica

Gmina położona w południowej części powiatu. Rozwinięta jest gospodarka rolna, leśna i rybacka. Gmina posiada znakomite warunki do rozwoju turystyki. Oprócz walorów przyrodniczych tj. dużych kompleksów leśnych, jezior, otuliny i części Poleskiego Parku Narodowego zachowały się ciekawe zabytki: **Sosnowica** - Cerkiew prawosławna pw. św. Piotra i Pawła, założenie przestrzenne miejscowości, kościół parafialny, **Sosnowica Lasek** - Założenie parkowe. **Pieszowola** - Pozostałość parku dworskiego, **Stary Orzechów**- cmentarz wojenny.

Sosnowica - Oficyna dworska

Sosnowica -kościół

Sosnowica –cerkiew prawosławna

Priorytety programu opieki nad zabytkami

Priorytety Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 dla Powiatu Parczewskiego opracowane zostały w oparciu o przeprowadzoną diagnozę stanu dziedzictwa kulturowego powiatu.

1. Priorytet I

Ochrona dziedzictwa kulturowego przy jednoczesnym wykorzystaniu potencjału przyrodniczego.

2. Priorytet II

Promocja i edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego.

3. Priorytet III

Tworzenie systemu wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym.

Kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami

W celu realizacji priorytetów wyznaczonych w Powiatowym Programie Opieki nad zabytkami na lata 2021-2024 określono następujące długofalowe kierunki działań:

1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i podejmowanie działań poprawiających stan ich zachowania.
2. Zwiększenie atrakcyjności zabytków poprzez turystyczne zagospodarowanie walorów przyrodniczych powiatu.
3. Podwyższenie świadomości wartości dziedzictwa kulturowego powiatu.
4. Pobudzenie w lokalnej społeczności zainteresowania dziedzictwem materialnym i niematerialnym powiatu.
5. Wykorzystanie nowych technologii do promocji dziedzictwa kulturowego,
6. Budowanie bazy wiedzy o dziedzictwie kulturowym,
7. Korzystanie z technik cyfrowych.

Zakres działań i zadania programu opieki nad zabytkami

PRIORYTET I	
Ochrona dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu potencjału przyrodniczego	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i podejmowanie działań poprawiających stan ich zachowania	a) monitoring stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych b) zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed zniszczeniem i dewastacją, prace remontowe

	<p>c) aplikowanie o środki zewnętrzne na remonty, renowacje, restauracje, rewitalizację zabytków</p> <p>d) informowanie właścicieli zabytków o możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych na odnowienie zabytków</p>
2. Zwiększenie atrakcyjności zabytków poprzez turystyczne zagospodarowanie walorów przyrodniczych powiatu	<p>a) oznakowanie obiektów udostępnionych w celach turystycznych</p> <p>b) uwzględnienie informacji o zabytkach w produktach turystycznych powiatu</p> <p>c) opracowanie i wytyczenie szlaków turystycznych, ścieżek edukacyjnych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.</p>

PRIORYTET II Promocja i edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
1. Podwyższenie świadomości wartości dziedzictwa kulturowego	<p>a) propagowanie wiedzy o dziedzictwie w placówkach oświatowo-wychowawczych,</p> <p>b) organizacja szkoleń, spotkań informacyjnych i kursów o tematyce dziedzictwa kulturowego powiatu,</p> <p>c) publikacja materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w lokalnej prasie i w materiałach promocyjnych powiatu.</p>
2. Pobudzenie zainteresowania dziedzictwem materialnym i niematerialnym powiatu	<p>a) współorganizacja konkursów plastycznych i fotograficznych dotyczącej zabytków powiatu,</p> <p>b) wspieranie rozwoju lokalnych inicjatyw o tradycjach folklorystycznych,</p> <p>c) współorganizacja i dotowanie cyklicznych imprez kulturalnych, inscenizacji, ważnych wydarzeń historycznych, w szczególności zorganizowanych w obiektach zabytkowych, kultywujących tradycję i budujących tożsamość lokalną.</p>

3. Wykorzystanie nowych technologii do promocji dziedzictwa kulturowego	<p>a) promocja na stronie internetowej powiatu dobrych praktyk w zakresie działań renowacyjnych, rewitalizacyjnych, remontowanych zabytków</p> <p>b) zamieszczanie na stronie internetowej treści informacyjnych związanych z tematyką turystyki kulturowej, w tym, informacji o wytyczonych szlakach i ścieżkach edukacyjnych</p> <p>c) zamieszczanie na stronie internetowej powiatu oraz w lokalnych mediach informacji o zasobach dziedzictwa kulturowego powiatu.</p>
--	--

PRIORYTET III Tworzenie systemu wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
1. Budowanie bazy wiedzy o dziedzictwie kulturowym	<p>a) współpraca z gminami i wojewódzkim konserwatorem zabytków,</p> <p>b) współpraca z organizacjami pozarządowymi podejmującymi problematykę zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego,</p> <p>c) współpraca z właścicielami zabytków i społecznością lokalną</p> <p>d) współpraca z organami administracji publicznej i samorządowej wszystkich szczebli.</p>
2. Korzystanie z technik cyfrowych	<p>a) zamieszczanie na stronie internetowej powiatu treści związanych z zabytkami powiatu parczewskiego,</p> <p>b) promocja projektów dotyczących digitalizacji i archiwizacji dokumentów i fotografii dziedzictwa kulturowego.</p>

Instrumentarium realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami Powiatu Parczewskiego.

Zadania określone w Powiatowym Programie Opieki nad Zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- a) instrumentów prawnych - ukształtowanych przez przepisy ustawowe, a w szczególności instrumentów wynikających z następujących aktów prawnych: ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami, ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, ustawa prawo budowlane, ustawa prawo ochrony środowiska, czy ustawa o ochronie przyrody,
- b) instrumentów finansowych - zakładających udział dotacji, subwencji, dofinansowań oraz środków pochodzących z funduszy europejskich oraz innych źródeł zewnętrznych,
- c) instrumentów koordynacji - realizacja projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych programach, współpraca z ośrodkami naukowymi i organizacjami społecznymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
- d) instrumentów społecznych - wyrażających się poprzez uzyskanie dla programu wsparcia lokalnej społeczności i współdziałania z organizacjami społecznymi w obszarze edukacyjnym i promocyjnym,
- e) instrumentów kontrolnych – poprzez ocenę stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Programu oraz aktualizację bazy zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu.

Zasady oceny realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r., poz. 710.) Zarząd Powiatu zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji Powiatowego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go Radzie Powiatu. Sprawozdanie powinno być poprzedzone analizą realizacji programu, uwzględniającą stopień wykonania zadań przyjętych do realizacji oraz efektywność ich wykonania.

Analiza powinna uwzględniać następujące wskaźniki:

- udział wydatków powiatu parczewskiego na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- kwota pozyskanych środków zewnętrznych,
- liczba obiektów wyremontowanych oraz zabezpieczonych przed zniszczeniem i dewastacją,
- liczba opracowanych szlaków turystycznych z uwzględnieniem zasobów dziedzictwa kulturalnego,
- liczba przeprowadzonych prelekcji, szkoleń, warsztatów poświęconych tematyce dziedzictwa kulturowego powiatu,
- liczba współorganizowanych i dotowanych imprez kulturalnych,
- liczba przeprowadzonych konkursów plastycznych i fotograficznych,
- liczba wspartych lub dotowanych organizacji,
- liczba publikacji prasowych i internetowych,

- liczba promowanych projektów dotyczących digitalizacji i archiwizacji dokumentów i fotografii dziedzictwa kulturowego,
- zakres współpracy z gminami, konserwatorem zabytków, organami administracji publicznej wyższego szczebla, organizacjami pozarządowymi i właścicielami zabytków.

Źródła finansowania Programu

Finansowanie i współfinansowanie opieki nad zabytkami odbywa się na zasadach określonych w rozdziale 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów poszczególnych samorządów. Dysponentami powyższych środków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- wojewódzcy konserwatorzy zabytków,
- organ stanowiący - gminy, powiaty, samorządy województwa.

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu. Ponadto, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury oraz realizuje dotacje na badania archeologiczne. Poza środkami budżetu państwa i samorządu, powiat ma możliwość pozyskania środków z zewnątrz, w tym z funduszy unijnych (fundusze strukturalne, programy regionalne czy programy adresowane do sektora kultur) oraz pozaunijnych. Ponadto, działania na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami mogą być również finansowane ze środków niepublicznych, pochodzących od osób fizycznych, prawnych, spółek nieposiadających osobowości prawnej, organizacji czy instytucji kościelnych. Szczegółowe informacje dotyczące pozyskiwania środków finansowych na realizację zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami znajdują się na odpowiednich stronach internetowych.